

ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ УСУНЕННЯ ПРОТИДІЇ РОЗСЛІДУВАННЮ ЗЛОЧИНІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Проаналізовано низку проблем, які реально загрожують розслідуванню кримінальних злочинів у сучасних умовах. Охарактеризовано найпоширеніші види протидії розслідуванню злочинів правоохоронними органами, які виявляються в різних видах і формах. Аргументовано необхідність подолання протидії розслідуванню злочинів і протиправну діяльність зацікавлених осіб, яка спрямована на приховування розкриття злочинів та їх розслідування.

Ключові слова: протидія, розслідування злочинів, протиправна діяльність, правоохоронні органи, докази, фальсифікація, погроза, свідки, засоби масової інформації, кримінальна справа, слідчий, суддя.

Постановка проблеми. Як свідчить практика, в сучасних умовах актуальною проблемою залишається боротьба з протидією розкриттю та розслідуванню кримінальних злочинів правоохоронними органами. За результатами проведеного анкетування серед слідчих прокуратури та МВС України можна назвати такі форми протидії розслідуванню злочинів, як: приховування злочинів, неправдиві свідчення, фальсифікація доказів, знищення матеріалів та речових доказів у кримінальній справі, погроза свідкам і потерпілим, слідчому, прокурору, судді, корупція серед осіб правоохоронних органів, негативне використання засобів масової інформації, застосування фізичного впливу стосовно учасників кримінального судочинства. Потреба в подоланні перешкод протидії розслідуванню злочинів є актуальною і необхідною.

Стан дослідження. Сучасні форми протидії розслідуванню кримінальних злочинів, способи її подолання проаналізовано в працях відомих учених-криміналістів і вчених практиків, а саме: П. Д. Біленчука «Засоби, методи, технології подолання протидії розслідуванню злочинів, що здійснюються організованими злочинними групами», А. В. Ковалю «Протидія розслідуванню корупційної діяльності в правоохоронних органах», Б. В. Щура «Тактика нейтралізації протидії розслідуванню злочинів вчинених організованими групами», І. А. Бобракова «Воздействие преступников на свидетелей и потерпевших,

и криминалистические методы его преодоление», О. В. Захарченко «Застосування кримінально процесуальних заходів безпеки, в ході судового процесу» й ін.

Мета статті – висвітлити основні напрями і практичні заходи з усунення протидії розслідуванню кримінальних злочинів у сучасних умовах.

Виклад основних положень. У криміналістиці є різні підходи до розуміння протидії розслідуванню злочинів. Р. С. Белкін визначає протидію розслідуванню як протиправну діяльність осіб, зацікавлених у результаті справи. Протидія розслідуванню виражається в діях, безпосередньо спрямованих на приховування злочину (знищення або змінення слідів злочину й злочинця, різні інсценування злочинів), на ухилення від відповідальності (неявка на виклик слідчого або суду, виїзд в іншу місцевість, перехід на нелегальне становище) [1, с. 173–175]. Г. О. Зорін вважає, що протидія – це протистояння двох і більше суб'єктів, які мають різні мотиви та цілі й обтяжені вчиненням злочином [2, с. 525].

До сучасних форм протидії розслідуванню злочинів можна віднести фальсифікацію доказів. Саме тому вони повинні надійно захищатися від фальсифікації, перекручування або знищення. Відомо, що найчастіше фальсифікуються джерела вербальної доказової інформації: протоколи показань і тих слідчих дій, що супроводжуються показаннями їх учасників. У процесуальних документах можуть перекручуватися дані про сутність учасників подій, обстановку подій та її наслідки. Сфабриковані протоколи допитів можуть містити підтверджену неправдиву інформацію особи про алібі, про дії підозрюваного начебто в стані необхідної оборони або крайньої необхідності.

Із метою протидії розслідуванню злочинів правопорушники вживають крайніх заходів: погроз і насильства щодо осіб, які здійснюють правосуддя. Зокрема І. А. Бобрахов у своїх дослідженнях зазначає про збільшення кількості актів насильства та підкупу до працівників правоохоронних органів свідків і потерпілих. За вивченими кримінальними справами (300 справ), ці способи впливу становлять 24,9% і 12,2% від загальної кількості. Лише менша частина свідків і потерпілих, які піддавалися впливу, зуміли йому протистояти (41,3%) [3, с. 12].

Так, до головних форм протидії розслідуванню злочинів у сучасних умовах належать:

- 1) приховування злочину;
- 2) корупційні механізми протидії розслідуванню;
- 3) використання засобів масової інформації;

- 4) повідомлення неправдивих показань;
- 5) фальсифікація доказів;
- 6) застосування погроз і фізичного впливу.

Нині, коли злочинність стала організованою і виявляється не в окремих актах злочинів, а системі злочинної діяльності, злочинці змушені подбати про свою безпеку не лише під час учинення злочинних акцій, а й в протягом усієї «трудової діяльності». Злочинці не тільки вживають заходів для знищення матеріалізованих слідів, а й «купають» або «прибирають» свідків й осіб, які здійснюють правосуддя, лобіюють свої інтереси в державних органах, використовують міжнародні зв'язки для вчинення злочину (вбивство на замовлення, фінансові афери тощо) і приховування членів злочинних угруповань, які «засвітилися» [4, с. 9–10]. Необхідно врахувати те, що для доказової інформації з боку певних суб'єктів вони поділяються на зовнішні та внутрішні. Суб'єктами, що реалізують зовнішню погрозу в доказовій інформації, є злочинці й особи які перебувають у залежності від них, а також адвокати, що захищають підозрюваних, обвинувачених, у кримінальній справі. Друга група містить у собі погрози, які можуть бути реалізовані працівниками правоохоронних органів, і не причетних, і здебільшого причетних через свої службові повноваження до розслідування або судового розгляду даної справи [5, с. 240].

Для подолання протидії розслідуванню злочинів потрібен комплекс цілеспрямованих і скоординованих дій. Як гадає Б. В. Щур, подолання протидії розслідуванню злочинів може здійснюватися за певними напрямками. Головними є такі:

1. Встановлення певних правил дотримання слідчої таємниці:
 - а) визначення переліку відомостей у конкретній кримінальній справі, що становлять слідчу таємницю;
 - б) встановлення кола осіб, залучених до орбіти кримінального судочинства, яких необхідно попередити про нерозголошення слідчої таємниці;
 - в) обмеження кола осіб, які присутні під час провадження слідчих дій;
 - г) обмеження допуску до доказової інформації;
 - г) встановлення особливостей роботи слідчо-оперативної групи з доказової інформації в кримінальній справі (визначення кола обов'язків усіх учасників слідчо-оперативної групи, встановлення стосунків між ними здійснює керівник групи, він також взаємодіє з пресою та ухвалює рішення про повідомлення певної інформації та її меж);
 - д) встановлення заборони на невмотивовану передачу кримінальної справи від одного слідчого до іншого;

е) визначення порядку взаємодії з оперативними працівниками (дозування інформації, необхідної для виконання оперативно-розшукового заходу, доручення слідчого тощо).

2. Нейтралізація причин масового виникнення слідчих помилок: кадрових, методичних, організаційних, процесуальних, психологічних тощо.

3. Викриття неправдивих показань.

4. Гарантування безпеки учасників кримінального процесу [6, с. 99–151].

Вказані позиції мають відповідне підгрунття. Справді протидія розслідуванню – це проблема криміналістичної тактики. Вивчення різних способів і форм протидії розслідуванню зацікавлених осіб повинно відбуватися в такій підгалузі криміналістичної тактики, тактики злочинної діяльності, а також у слідчій тактиці (тактиці слідчої діяльності) як підгалузі криміналістичної тактики.

У криміналістичній практиці акцентовано на тому, що протидія зацікавленим особам значно визначає особливості пошуку, збирання доказів під час розслідування злочинів. Для її подолання можуть плануватися і проводитися одночасні затримання підозрюваних, обшуки в декількох осіб одночасно, допити. С. Ф. Здоровко щодо цього наголошує, що вирішення завдання з подолання протидії шляхом проведення окремих слідчих дій не завжди можливо. Для цього потрібен комплекс цілеспрямованих скоординованих дій, тобто проведення тактичної операції в межах якої він виокремлює дві, спрямовані на усунення протидії розслідуванню: 1) «Захист свідків»; 2) «Захист доказів» [7, с. 15]. Водночас він вважає, типові тактичні операції виконують алгоритмічну функцію, їхнє використання сприяє прийняттю правильних рішень слідчим. Так, необхідність у тактичній операції «Захист доказів» визначається об'єктивними та суб'єктивними причинами. До її складу необхідно віднести: а) обмеження доступу осіб до доказової інформації; б) проведення оперативних заходів, пов'язаних із виявленням корумпованих інформаторів зацікавлених осіб; в) забезпечення перевірки доказів; г) забезпечення захисту носіїв інформації [8, с. 161–163]. Водночас В. С. Кузьмічов зазначає, що інший аспект подолання протидії розслідуванню полягає в необхідності використання таких засобів і прийомів збирання інформації, які б компенсували або нейтралізували негативні умови й складнощі пізнання. За такої умови функціональне призначення засобів подолання протидії розслідуванню злочинів полягає в забезпеченні: 1) найбільш повного пізнання події злочину через сприяння формуванню сприятливої слідчої ситуації для виявлення, фіксації, вилучення і дослідження доказів; 2) пізнання супутніх учиненню й розслідуванню конкретного

злочину явищ протидії розслідуванню, відображення яких у матеріалах кримінальної справи дає змогу розкрити їх вплив на формування доказів [9, с. 35–36].

Потрібно зазначити, що в чинному українському законодавстві нині немає окремої норми кримінального закону, яка б передбачала кримінальну відповідальність за фальсифікацію доказів або їх знищення. І звичайно найбільш небезпечнішою формою протидії розслідуванню злочинів є застосування фізичного та психічного насильства, що є крайніми методами, пов'язаними з погрозами та реальним фізичним впливом, а також із фізичною ліквідацією певних осіб.

Наступною формою протидії розслідуванню злочинів є використання засобів масової інформації. Сьогодні наявна негативна тенденція щодо використання засобів масової інформації з метою протидії розслідуванню. За результатами анкетування слідчих прокуратури та МВС України, встановлено, що 92% опитаних працівників вважають неможливим те, щоб ЗМІ самостійно повідомляти будь-яку інформацію про злочин й особливості його розслідування [6, с. 60].

Стосунки між органами розслідування та ЗМІ є вкрай конфліктними. Нечула критика роботи правоохоронних органів представниками ЗМІ, їх прагнення до отримання інформації завдяки сенсації не сприяють дослідженню взаєморозуміння.

Актуальною проблемою під час розслідування злочинів є нагальна необхідність у проведенні попередньої підготовки слідчих кадрів для застосування ними контрзасобів для усунення та дії в умовах протидії розслідуванню злочинів організованими злочинними групами, оскільки злочинні організації вмотивовано і цілеспрямовано виявляють винахідливість у створенні нових видів протидії та прагнуть успішно втілювати їх у життя в процесі розслідування злочинів.

Висновки. Для розроблення та реалізації дієвих заходів з подолання протидії розслідуванню злочинів необхідне всебічне й глибоке вивчення сучасного феномена протидії як елемента протистояння злочинності, що може бути подолане не тільки можливостями правоохоронних органів, а й держави та суспільства загалом.

Аналіз основних форм протидії організованих злочинних груп розкриттю та розслідуванню злочинів дає змогу стверджувати, що така протидія значно ускладнює роботу правоохоронних органів, оскільки потребує термінової розробки і використання окремих криміналістичних рекомендацій слідству, зважаючи на особливості конкретного акта протидії, з метою ефективного протистояння ОЗГ. Враховуючи підступність злочинних організацій з пошуку нових форм протидії розслідуванню злочинів, органи досудового розслідування зобов'язані бути готовими до таких актів і діяти на випередження.

Крім цього, органи досудового розслідування мають усі можливості використовувати для виявлення і документування фактів протидії розслідуванню злочинів сучасний комплекс наукового забезпечення пізнання та доказування (детективознавчі, криміналістичні, експертознавчі, безпекознавчі засоби, методи і технології). Також необхідно удосконалювати професійну підготовку слідчих, якісний підбір кадрів на посади слідчих підрозділів.

1. Белкин Р. С. Криминалистика: учебный словарь-справочник. М.; Юристь, 1999. С. 173; Белкин Р. С. Криминалистическая энциклопедия. 2 изд. М.; Мегатрон-XXI, 2000. С. 175.

2. Зорин Г. А. Криминалистическая методология. Мн.: Амалфея, С. 525.

3. Бобраков Н. А. Воздействие преступников на свидетелей и потерпевших и криминалистические методы его предпочтения: автореф. на соиск. уч. степ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. М., 1997. 22 с.

4. Бахин В. П., Карпов Н. С. Преступная деятельность как объект криминалистического изучения: лекция. К., 1999. С. 910.

5. Баев О. Я. Основы криминалистики: курс лекций. М.: Экзамен, 2001. С. 240.

6. Щур Б. В. Тактика нейтралізації протидії розслідуванню злочинів, вчинених організованими злочинними групами: монографія. Х.: Гриф, 2005. С. 99–151.

7. Здоровко С. Ф. Тактичні операції при розслідуванні вбивств, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза». Х., 2002. С. 15.

8. Здоровко С. Ф. Розслідування вбивств, що вчиняються організованими злочинними групами: монографія / за ред. В. Ю. Шепітька. Х.: Гриф, 2004. С. 163.

9. Кузьмічов В. С., Черноус Ю. М. Слідча діяльність: характеристика та напрями удосконалення: монографія. К.: ЗАТ «Ніглава», 2005. С. 35–36.

Lepisevych P. M., Kurliak M. D. Practical principles for elimination of counteraction to investigation of crimes in modern conditions

A number of problems that create a real threat to the investigation of criminal offenses in modern conditions are analyzed. The most common types of counteraction to the investigation of crimes by law enforcement bodies that are manifested in various forms are described. The necessity to overcome the counteraction to the investigation of crimes was argued and the main directions under which the struggle for coping with the investigation of crimes and illegal activities of the interested persons can be carried out, which is aimed at concealing the crime detection and their investigation. Practice shows that under current

conditions the actual problem is the struggle against counteraction of the detection and investigation of a crime by law enforcement.

According to the results of the survey among the investigators of the Prosecutor's Office and the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, the following forms of the counteraction of the crimes investigation can be highlighted: concealment of crimes, false testimonies, falsification of evidence, destruction of criminal cases, destruction of evidences of a criminal case, threats to witnesses and victims, threats to investigator, prosecutor, judge, corruption among law enforcement officers, negative use of the media, use of physical influence on members of the Criminal Proceedings. The need to overcome obstacles of the counteraction of the crimes investigation becomes relevant and extremely necessary.

The modern forms of the counteraction of the investigation of criminal offenses, the ways of the overcoming are analyzed in the researches of famous criminologists and scientists, namely: Bilenchuk P.D. «Means, methods, technologies of overcoming of the counteraction of the investigation of the crimes committed by organized criminal groups», Koval A.V. «Counteraction of the investigation of corruption in Law Enforcement Bodies», Shchur B.V. «Counteraction tactics of the investigation of the crimes committed by organized groups», Bobrakov I.A. «The impact of the criminals on witnesses and victims and criminalistic methods of its overcoming», Zakharchenko O.V. «Application of criminal procedural security measures during a trial», etc.

Key words: *counteraction, investigation of crimes, illegal activity, law enforcement agencies, evidence, falsification, threat, witnesses, mass media, criminal case, investigator, judge.*

Стаття надійшла 22 лютого 2018 р.

УДК 004.939

**Т. В. Рудий,
В. В. Сенник, А. Т. Рудий, С. В. Сенник**

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ, КРИМІНАЛІСТИЧНІ ТА ТЕХНІЧНІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Розглянуто нормативно-правові чинники, які становлять правову основу організаційно-технічних принципів протидії кіберзлочинності. Ідентифіковано проблему протидії кіберзлочинності, подано тлумачення основних термінів і норм щодо кваліфікації кіберзлочинів. Проаналізовано специфіку протидії кіберзлочинам, у яких інформація є об'єктом зазіхань, а інформаційні технології і телекомунікаційні сервіси використані як засоби скоєння кіберзлочинів.

Ключові слова: *кіберзлочин, протидія кіберзлочинності, кібербезпека, інформаційна безпека, інформаційні технології.*